

Шевчук Дмитро Сергійович
аспірант кафедри фінансового права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У роботі здійснено аналіз підходів науковців щодо валютних обмежень, які є багатоаспектним явищем, що одночасно впливають на різні сфери життєдіяльності суспільства. Позначено, що валютні обмеження можуть допомогти знизити валютні ризики, збалансувати платіжний баланс і забезпечити стабільність національної валюти, але водночас їхнє надмірне використання може призвести до зменшення довіри інвесторів та економічної стагнації. Їх застосування повинно бути ретельно зваженим і враховувати як економічні, так і правові аспекти.

Ключові слова: валюта, валютні обмеження, валютні цінності, Національний банк України, валютна політика, стабільність національної одиниці, фінансова стабільність.

Ознаками сьогодення є численні виклики, по'язані із глобалізацією, економічною нестабільністю та коливаннями на валютних ринках. У таких умовах для будь якої держави валютні обмеження стають важливим і вимушеним інструментом державного регулювання. Україна, як держава з відкритою економікою, незважаючи на правовий режим воєнного стану, має забезпечувати баланс між лібералізацією валютного ринку, що була започаткована із прийняттям у 2028 році Закону України «Про валюту і валютні операції» [4], та застосуванням певних обмежувальних заходів.

Кочура С. В. наголошує, що застосування Національним банком України валютних обмежень являє собою раціональний інструмент, покликаний забезпечити стабільність гривні як грошової одиниці України [1, с. 85]. Автор вказує, що під час застосування центральним банком валютних обмежень як виконання ним своїх основних функцій, останній повинен зважати на пріоритетність підтримки та досягнення державної цінової стабільності, сприяти фінансовій стабільності, яка, в свою чергу, включає стабільність банківської системи [1, с. 85]. Щодо визначення поняття «валютні обмеження» Кочура С. В. вважає, що максимально повним та змістовним є підхід, за яким валютні обмеження розглядають як систему правил, які є нормативно встановленими, та направлені на регламентацію правовідносин в валютній сфері в контексті застосування обмежувальних нормативів щодо здійснення операцій з валютними цінностями та валютою (як національною валютою, так і банківськими металами, а також іноземною валютою) [1, с. 88].

В цілому підтримуючи такий підхід позначимо, що він охоплює широке трактування валютних обмежень і пов'язує їх із макроекономічною стабільністю, а також підкреслює важливість належного і ефективного правового регулювання у валютній сфері. Окрім того дослідник фокусується на правовому регулюванні валютних відносин через систему нормативно встановлених правил, що дозволяє забезпечити прозорість і передбачуваність валютної політики. Водночас, Кучугура С.В. не деталізує механізми впливу валютних обмежень на стабільність гривні та банківської системи.

Деркач Ю. Б. називає валютні обмеження найбільш поширеними адміністративними інструментами валютного регулювання [3, с. 22]. У своїй роботі автор акцентує, що інструменти валютного регулювання визначають як певні заходи регуляторного характеру, що впроваджуються державою з метою досягнення основних цілей валютної політики шляхом впливу на діяльність суб'єктів валютних відносин та класифікують їх на ринкові та адміністративні [3, с. 22]. Деркач Ю. Б. таким чином формулює їх визначення: це сукупність регулятивних заходів, які передбачають встановлення законодавчих правил щодо заборони, лімітування і регламентації операцій з валютними цінностями, установа яких може забезпечувати вирівнювання сальдо платіжного балансу та управління золотовалютними резервами. Також автор окреслює види валютних обмежень: 1) за сферою застосування: поточні операції; операції, пов'язані із рухом капіталу; 2) за видами валютних операцій: купівля, продаж, конвертація (обмін); 3) за видами валютних цінностей: в іноземній валюті, в національній валюті, у банківських металах; 4) за напрямом транскордонного руху коштів: виведення за кордон, надходження із-за кордону; 5) за видами розрахунків: готівкові, безготівкові [3, с. 22].

Як бачимо, Деркач Ю. Б. при визначенні валютних обмежень поділяє їх за сферами застосування, видами операцій, валютними цінностями, напрямками транскордонного руху коштів і видами розрахунків. Це вказує на ретельний аналіз та ґрунтовну класифікацію валютних обмежень, що дозволяє краще структурувати їх при практичному застосуванні. Як вбачається, такий підхід здатний стати підґрунтям для аналізу впливу цих обмежень на економіку та їх зв'язку із пріоритетами національної валютної, економічної, податкової та інших політик.

Береславська О. І. та Березовик В. М. визначають валютні обмеження як комплекс законодавчих або адміністративних заборон, лімітування чи регламентацію операцій резидентів та нерезидентів з іноземною валютою та іншими валютними цінностями [2]. До цілей застосування таких обмежень науковці відносять: (1) вирівнювання платіжного балансу; (2) підтримання стабільної динаміки валютного курсу; (3) концентрацію валютних цінностей в

руках держави у вигляді резерву для вирішення поточних і стратегічних завдань економічного та фінансового характеру [2]. Окрім того інструменти валютного регулювання автори поділяють на опосередковані та прямі, зокрема до останніх автори відносять валютні обмеження [2]. Аналізуючи роботу Береславської О. І. та Березовика В. М. важливо виокремити такі характеристики валютних обмежень: прямий інструмент валютного регулювання; оперативний інструмент механізму валютного регулювання (через швидкість встановлення та таку ж швидкість скасування); інструмент із дискримінаційним характером (через перерозподіл валютних цінностей на користь держави і великих підприємств за рахунок дрібних і середніх підприємств); високо дієвий та ефективний інструмент. При цьому, ефективність цього інструмента можлива за умови, якщо фінансова система країни має високі стандарти регулювання та нагляду; такий інструмент валютного регулювання, зокрема, але не виключно, в Україні використовується в часи економічної, фінансової та політичної нестабільності або в часи криз, наслідком яких є стрімка девальвація гривні; застосування валютних обмежень разом із іншими інструментами валютного регулювання позитивно впливає на стійкість фінансової системи країни, зменшує ризик суттєвої втрати золотовалютних резервів та допомагає зберегти макроекономічну та макрофінансову стабільність; такий інструмент може мати не тільки позитивні, а й негативні наслідки, наприклад, посилення ринкових деформацій, виникнення множини валютних курсів, тінізації економіки, відволікання ресурсів на непродуктивне використання; застосування такого інструменту має бути тимчасовим антикризовим заходом; застосування такого інструменту має бути одномоментним та широкомасштабним; уведення нових валютних обмежень тягне за собою великі адміністративні зусилля та втрати обсягів золотовалютних резервів [2].

Позначимо, що точка зору науковців є детальною і враховує широкий спектр ознак валютних обмежень, включаючи як їхні переваги, так і недоліки. Вважаємо, що одним із важливих характеристик, на які позначають науковці, є акцент на тимчасовому їх характері, що дозволяє уникнути негативного впливу на економіку у довгостроковій перспективі. Запропонований підхід є доречним для кризових ситуацій, в якій вже не один рік знаходиться наша держава, оскільки він надає чіткі рекомендації щодо впровадження та скасування валютних обмежень. Водночас в умовах необхідності швидкого відновлення України від наслідків збройної агресії, його застосування потребує додаткових уточнень. Тож доречно також позначити конкретні механізми мінімізації негативних наслідків валютних обмежень, впливу валютних обмежень на ринкові механізми за межами кризового періоду.

Таким чином, аналізуючи підходи науковців, можна дійти висновку, що валютні обмеження є багатоаспектним явищем, який одночасно впливає на різні сфери життєдіяльності суспільства. Валютні обмеження можуть допомогти знизити валютні ризики, збалансувати платіжний баланс і забезпечити стабільність національної валюти, але водночас їхнє надмірне використання може призвести до зменшення довіри інвесторів та економічної стагнації.

Значення валютних обмежень варто вважати таким, що полягає у досягненні їх глобальних цілей. Вони є ефективним, оперативним, тимчасовим та дискримінаційним антикризовим (застосовується в часи економічних, політичних та фінансових криз) інструментом, запровадження якого може мати як позитивні (забезпечення стабільності валютної системи у цілому), так і негативні наслідки (тінізація економіки у цілому), а також наслідки в контексті необхідності залучення як і фінансових, так і трудових витрат на їх адміністрування. Таким чином, валютні обмеження є невід'ємною частиною сучасної валютної політики. Їх застосування повинно бути ретельно зваженим і враховувати як економічні, так і правові аспекти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kochura S. V. Currency restrictions as a means of increasing efficiency foreign exchange regulation as a component system of national security of the state. *Actual problems of native jurisprudence*. 2024. № 1. С. 84–89. URL: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-15>
2. Береславська О., Березовик, В. Роль валютних обмежень у забезпеченні стабільної динаміки обмінного курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-1>
3. Деркач Ю. Б. (2023). Використання інструментів валютного регулювання в умовах воєнного стану. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 21–25. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-4>
4. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.